

MĂSURILE DE ORGANIZARE A MINERITULUI ȘI METALURGIEI BĂNĂȚENE LA ÎNCEPUTUL STĂPĂNIRII HABSBURGICE, CUPRINSE ÎN DECRETUL CAMEREI AULICE ADRESAT LA 4 IANUARIE 1721 ADMINISTRAȚIEI BANATULUI

OVIDIU MARINEL KOCH-TUFIȘ

Victoriile obținute pe câmpurile de luptă de armatele austriece, în războiul desfășurat între anii 1716–1718 împotriva otomanilor, vor fi consfințite la masa tratatelor în anul 1718 la Passarowitz, prin anexarea de către Imperiul habsburgic a Banatului, Olteniei și a nordului Serbiei. Ținând cont de interese politico-strategice și economico-financiare majore ale Imperiului habsburgic, Banatul va fi organizat într-un domeniu al Coroanei și Camerei imperiale, fiind administrat de la Viena de forurile aulice, respectiv Camera Aulică și Consiliul Aulic de război, prin intermediul Administrației Țării Banatului (Banater Landes – Administration), înființată la Timișoara în noiembrie 1717.¹

Statutul dobândit de Banat în cadrul monarhiei habsburgice, respectiv acela de domeniu al Coroanei și Camerei imperiale, conferea împăratului, pe lângă calitatea de suveran al țării și pe aceea de stăpân feudal, fapt ce va permite guvernanților de la Viena să aplice în practică idei politice și administrative și să realizeze proiecte economice inspirate din gândirea mercantilistă.

Mercantilismul reprezintă politica economică a statului absolutist, având ca țel creșterea puterii acestuia prin sporirea avuției naționale. Acest deziderat putea fi atins în primul rând prin creșterea producției industriale în manufacturile de stat și realizarea unei balanțe comerciale active în care exporturile, în special de produse industriale, depășeau importurile, permițând rămânerea și atragerea în țară a unor sume mari de bani ce sporeau rezerva monetară a țării.

Mineritul și metalurgia se numărau printre ramurile economice favorizate de politica economică mercantilistă.²

¹ Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial 1716 – 1778*, Timișoara 1997, p. 49, în continuare Costin Feneșan, „*Administrație și fiscalitate 1716-1778*”.

² Zollner Erich, *Istoria Austriei*, vol. I, București 1997, p. 348.

Producând metalele necesare realizării unor bunuri de consum folosite de societăți, bunuri ce în parte erau exportate, participând astfel la realizarea unei balanțe comerciale active, contribuind la sporirea masei monetare prin producția de metale nobile – aurul și argintul –, creând locuri de muncă și implicit surse de venituri populației, oferind posibilități pentru desfășurarea unor afaceri economice pentru întreprinzătorii (investitorii, n.n.) particulari, mineritul este considerat ca fiind „copilul preferat al mercantilismului”, fiind și „cel mai nevinovat mijloc de a îmbogăți *erariul*”³ (*fiscul imperial* n.n.).

Pe plan central, mineritul și metalurgia bănățeană s-au aflat între anii 1718–1745 sub conducerea Camerei Aulice din Viena, secundată de Comisia Neoaquistică,⁴ iar pe plan local au fost subordonate Administrației Banatului.

Pentru organizarea mineritului și metalurgiei bănățene Camera Aulică, în calitate de for superior care răspundea de problemele economice și financiare ale imperiului, va emite periodic decrete care vor fi trimise Administrației Banatului. Aceasta din urmă alcătuiește, la rândul său, pe baza dispozițiilor și indicațiilor primite de la Camera Aulică, instrucțiuni pe care le trimite administrației miniere, aceasta trebuind să le aducă la îndeplinire și să le transpună în practică în regiunea minieră.

Sesizând importanța mineritului și metalurgiei, Comisia de organizare a Țării Banatului și guvernatorul provinciei, generalul Mercy, solicită Camerei Aulice la 7 octombrie 1717 luarea unor măsuri pentru reluarea activității la minele și instalațiile industriale exploatate de turci în Banat, precum și construirea altora noi⁵.

Camera Aulică recepționează pozitiv memoriul amintit mai sus, trecând la întocmirea unor acte normative pe baza cărora va fi organizată activitatea minieră și metalurgică din Banat. Primul astfel de act normativ, cunoscut din documentele studiate până în prezent, este decretul din 7 decembrie 1717, prin care Camera Aulică decide să încredințeze organizarea

³ Kallbrunner J., *Das Kaiserliche Banat*, I. Einrichtung und Entwicklung des Banats bis 1739, München 1958, („Veröffentlichungen des Südostdeutschen Kulturwerks“, Reihe B, Bd. 11), p. 50-51.

⁴ Pentru evoluția ulterioară, vezi Costin Feneșan, Rudolf Gräf, M. Zaberca, I. Popa, *Din istoria cărbunelui, Anina 200*, Reșița 1991, p. 7; Costin Feneșan, „Administrație și fiscalitate 1716-1778”, p. 64-67 și Gräf Rudolf, *Domeniul bănățean al STEG 1855–1920*, Reșița 1997, p. 44.

⁵ Sonia Jordan, *Die Kaiserliche Wirtschaftspolitik in Banat in 18 Jahrhundert*, München 1967, p. 39 și Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate 1716-1778*, p. 64.

mineritului și metalurgiei bănățene Comisiei bănățene de organizare minieră („Banater Bergwerks Einrichtungs Commission”), care va fi pusă sub conducerea lui von Kalanek - consilier al Camerei Aulice, care a fost trimis în Banat în calitate de comisar de organizare („Einrichtungs- Kommissar”) al administrației imperiale - în calitate de „Principal Commissarium” și a lui Ignatium Hahn, în calitate de „Con-Commissarium”⁶. Considerăm că decretul, amintit mai sus, prezintă o deosebită importanță pentru începutul activității de organizare a mineritului și metalurgiei bănățene și dorim în acest sens să prezentăm, în cele ce urmează, câteva aspecte pe care le considerăm mai importante.

Din decretul menționat rezultă - după informațiile pe care le deține Camera Aulică - că în Munții Banatului se află minereu de cupru la „Versecz”, pe apa „Versava” și minereu de fier la „Carassava”, pe apa „Carass”⁷. În realitate, analizând documente din anii imediat următori, respectiv 1718 și 1726, reiese că în Banat se aflau mine de cupru în apropiere de Oravița⁸ și mine de fier la Doman, situate lângă Carașova și respectiv „Tilfa”, lângă Bocșa⁹.

O importanță deosebită o prezintă instrucțiunile prin care se cere comisiei să organizeze o cercetare amănunțită a munților Banatului în vederea descoperirii de noi minereuri, să preia și să organizeze activitatea la minele bănățene aflate în funcțiune sau părăsite, în numele împăratului, care ia sub protecția sa deosebită și pe lucrătorii mineri aflați aici, acestora garantându-li-se în continuare toate libertățile și privilegiile avute. Camera Aulică consideră în continuare necesar ca spălătoriile de aur aflate în Banat să fie riguros conscripționate, astfel încât practicarea fără autorizație a acestei ocupații - acest lucru producând pierderi fiscului imperial - să fie stopată.

Fiind conștientă că exploatarea minereurilor de către erariu nu se poate face fără riscul unor pierderi financiare, Camera Aulică recomandă

⁶ Anton Schmidt, *Chronologisch, Systematische Sammlung der Berggesetze der Österreichische Monarchie*, Wien 1834, zweite Abtheilung (partea a doua), vol. VI, p. 81 și Gräff Rudolf, *op. cit.*, p. 45

⁷ Anton Schmidt, *op. cit.*, p. 100.

⁸ *Ibidem*, p. 105

⁹ Hof Kammer Archiv - Wien, Fond 16, Anhang Vermischer Ungarische Gegenstände (16 bis 18 Jahrhundert), fascicolul 19; *Banater Bergwerke Berichte des Temesvarer Administration und ihr untergeordneter Stellen in Montansachen an die Hofkammer und Hofkommission in Münz und Bergwesen (1718-1762)*, p. 54, în continuare „HKA - Wien - Banater Bergwerke Berichte“.

comisiei bănățene să atragă la exploatarea minereurilor asociațiile de particulari („Gewerken”), cărora li se garantează dreptul de a dispune de câștigurile realizate. Împăratul, în calitate de suveran și stăpân feudal al Banatului își rezervă dreptul încasării unei părți din producția de metal obținută, sub forma unei taxe numită urbaniu („die Urbaren”) și dreptul de „die praeemptio”, respectiv de achiziționare a metalelor obținute la un preț anumit¹⁰.

Administrația Banatului continuă acțiunea începută de Camera Aulică, referitoare la organizarea mineritului și metalurgiei bănățene, prin instrucțiunile pe care le adresează la 12 decembrie 1718 maistrului minier de la Oravița, document intitulat: Instrucțiuni pentru maistrul minier de la Oravița („Instrukzion für dem Bergmeister zu Oraviza”)¹¹.

Printre măsurile importante, aflate în acest act normativ amintim: stabilirea cadrului juridic, necesar desfășurării activității miniere și metalurgice bănățene, confirmarea numirii lui Johann Schubert în funcția de maistru minier superior la Oravița - acesta fiind răspunzător de desfășurarea activității miniere și metalurgice în Banat - și respectiv a lui Joseph Antony Mayrhofer, în funcția de inspector al mineritului și metalurgiei bănățene¹².

Pentru cunoașterea situației mineritului și a metalurgiei bănățene, precum și a măsurilor luate de autoritățile habsburgice pentru revigorarea acestor activități economice, imediat după cucerirea Banatului, o importanță deosebită o prezintă colecția de documente cuprinzând legi miniere ale monarhiei habsburgice provenind din Arhivele Curții imperiale din Viena - colecție publicată în anul 1834 - și documente nepublicate, provenind din fondurile aceleiași arhive.

Dintre sursele documentare publicate menționate mai sus, - din care am amintit și prezentat pe scurt decretul Camerei Aulice din 7 decembrie 1717 adresat Administrației Banatului și instrucțiunile acesteia din urmă adresate la 12 decembrie 1718 maistrului minier de la Oravița - ne-am oprit în studiul nostru asupra unui document făcând parte din categoria decretelor. Acesta conține noi dispoziții și instrucțiuni referitoare la organizarea

¹⁰ Anton Schmidt, *op. cit.*, p. 100-102.

¹¹ *Ibidem* pag. 105 -115, în continuare documentul va fi citat; *Instrukzion 1718*.

¹² *Instrukzion 1718*, p.105 și 115, vezi în acest sens și studiul nostru *Un document referitor la organizarea mineritului și metalurgiei în Banat la începutul stăpânirii habsburgice; Instrucțiunile Administrației Banatului adresate la 12 decembrie 1718, maistrului minier de la Oravița*, în „Tibiscum” (Studii și comunicări de etnografie-istorie), vol. XI, Caransebeș, 2003, p. 343 - 344; în continuare *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*.

mineritului și metalurgiei bănățene, pe care Camera Aulică le trimite Administrației Banatului. Documentul a fost emis la Viena în data de 4 ianuarie 1721, fiind alcătuit în urma informațiilor oferite Camerei Aulice de raportul de inspecție, întocmit la 11 decembrie 1720 de către comisia care a vizitat regiunea minieră din Banat și cea din nordul Serbiei.¹³ În decretul, menționat mai sus, Camera Aulică specifică măsurile pe care Administrația Banatului trebuie să le întreprindă în vederea dezvoltării activității miniere și metalurgice în regiunile montanistice din Banat și nordul Serbiei. Documentul ne oferă importante informații referitoare la organizarea și structura de conducere a mineritului și a metalurgiei, exploatarea miniere și instalațiile metalurgice aflate în regiunile amintite mai sus, problemele legate de exploatarea lemnului și producerea mangalului (cărbonele de lemn, n.n.), efectuarea transporturilor în regiunea minieră, precum și aspecte legate de asigurarea forței de muncă, în special calificată, salarizarea acesteia, probleme sociale dintre care amintim: construirea de către fiscul imperial a unor locuințe pentru lucrători, constituirea unui fond de întruajutorare a lucrătorilor („Bruderlade”) și nu în ultimul rând aprovizionarea lucrătorilor cu bunuri de strictă necesitate.

Desigur corespondența cuprinzând: decrete, ordonanțe, hotărâri etc. dintre Camera Aulică și Administrația Banatului referitoare la problemele mineritului și metalurgiei în perioada istorică pe care o analizăm este mult mai vastă, multe dintre aceste documente aflate în fondurile diferitelor arhive așteptând să fie identificate și studiate de către cercetători. În acest sens, înainte de a trece la analiza propriu-zisă a documentului care constituie obiectul studiului nostru, dorim să menționăm faptul că pe parcursul acestui act normativ, Camera Aulică face referiri în mai multe rânduri la o precedentă ordonanță („Resolution”) - emisă la 7 septembrie 1720 - cuprinzând instrucțiuni adresate Administrației Banatului, unele dintre acestea abordând și probleme legate de mineritul și metalurgia bănățeană¹⁴.

Activitatea minieră și metalurgică din Banat este condusă de către maistrul minier superior („Ober Bergmeister”) de la Oravița, aici aflându-se și sediul Direcției miniere bănățene („Berg Amt”). În această funcție, așa

¹³ Anton Schmidt, *op. cit.*, p.141-156; Documentul este intitulat: *Verordnungen über den Untersuchungsbericht der banat'schen Bergwerke zu Oraviza, Poschan und des Kupferbergwerkes zu Maidanbeck in Servien* (Decret alcătuit în urma analizării raportului de inspecție referitor la minele bănățene de la Oravița și Bocșa și a minelor de cupru de la Maidanbeck din Serbia), în continuare documentul va fi citat: *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke.....*

¹⁴ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...* p. 142 și 148.

cum am menționat deja, a fost numit în anul 1718 Johann Schubert,¹⁵ acesta aflându-se în respectiva funcție și în anul 1721, după cum reiese din documentul care face obiectul de studiu al acestui articol¹⁶.

Între anii 1718 – 1739, când teritoriile din nordul Serbiei au aparținut Imperiului habsburgic, acestea au fost din punct de vedere administrativ subordonate Administrației Banatului. Activitatea minieră și metalurgică din zona Maydanpek, aflată în nordul Serbiei, a fost în această perioadă subordonată administrativ Direcției miniere de la Oravița, această din urmă situație fiind confirmată de altfel și în decretul Camerei Aulice din 4 ianuarie 1721, în respectivul document menționându-se obligația maistrul minier superior Schubert de a efectua lunar vizite de lucru în regiunea minieră din nordul Serbiei¹⁷.

Pentru un control mai eficient al activității din regiunea minieră bănățeană, Administrația Banatului a numit încă din anul 1718 un înalt funcționar al său, respectiv inspectorul cameral al administrației, Joseph Antony Mayrhofer în funcția de inspector minier,¹⁸ acesta ocupând această responsabilitate până în anul 1720, după cum aflăm din decretul Camerei Aulice din 4 ianuarie 1721. În documentul amintit, Camera Aulică cere Administrației Banatului să numească în funcția de inspector minier o altă persoană în locul lui Mayrhofer - decedat între timp –, deoarece celălalt consilier al administrației civile (camerale) bănățene și inspector cameral superior, Rebentisch, - ce îndeplinește provizoriu și această funcție, - cu toată străduința sa, nu poate face față și acestei noi sarcini¹⁹.

Maistrul minier superior este ajutat în activitatea sa de funcționari minieri, metalurgi și forestieri, calității muncii de conducere desfășurată de către aceștia revenindu-i un rol important în dezvoltarea mineritului și metalurgiei în regiunile montanistice din Banat și nordul Serbiei. Camera Aulică acordă o atenție deosebită asigurării cadrelor de conducere și specialiștilor necesari dezvoltării mineritului și metalurgiei bănățene. În

¹⁵ *Instrukzion 1718*, p. 105-106; vezi și studiul nostru *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, p. 343 - 344.

¹⁶ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...* p. 150.

¹⁷ *Ibidem* p. 141-142 și 156.

¹⁸ *Instrukzion 1718*, p. 115; în decretul Camerei Aulice din 4 ianuarie 1721, respectivul inspectorul minier este amintit sub numele de Mayrhofer, vezi *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 156; referitor la atribuțiunile inspectorului minier vezi, *Instrukzion 1718*, p. 115 și studiul nostru *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, p. 343.

¹⁹ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 156.

acest sens menționăm faptul că forul superior, amintit mai sus, anunță prin decretul din 4 ianuarie 1721, că a trimis în Banat de la exploatarea miniere „Biberreüther”, aflate lângă „Schemniz” (localități din regiunea minieră numită și Ungaria Inferioară aflată în vestul Slovaciei de astăzi, n.n.), un specialist în minerit („Berg Oberreüther”). Din cauza iernii, acest specialist, pe nume Kirchner, va sosi în Banat în primăvara anului 1721, Administrația Banatului trebuind să îl folosească în vederea efectuării unor noi lucrări de prospecțiuni și pentru aducerea exploatarea miniere existente la un stadiu corespunzător, comparabil cu cel al exploatarea miniere din regiunile imperiului cu tradiție în minerit și metalurgie²⁰.

În continuare Camera Aulică dispune încadrarea pe postul de magazionier („Huttenschreiber”) la topitoria de cupru de la Oravița – în locul lui Johann Willinger, decedat între timp – a pădurarului Wiselberger, o persoană considerată cu experiență în problemele montanistice („Bergwerkssachen”), acesta având și cunoștințele necesare cerute în meseria de laborant („Probier Kunst”). Având în vedere cunoștințele acestuia, se consideră că pădurarul Wiselberger poate să îndeplinească și funcția de laborant, nemaifiind în acest sens necesară angajarea unei alte persoane în această funcție, avându-se în vedere și faptul că pentru minereurile de cupru nu este necesară efectuarea - ca în cazul minereurilor de aur și argint - a unei contraprobe de minereu²¹.

Dacă Administrația Banatului consideră că maestrul minier superior Schubert, datorită altor obligații de serviciu nu mai poate îndeplini și funcția de contabil („Einnehmer”), Camera Aulică recomandă să fie angajat pe acest post și eventual pe cel de laborant - dacă Administrația Banatului nu are o altă propunere – o persoană pe nume Grundel, acesta urmând să sosească în Banat împreună cu un grup de topitori de la Neüsohl (localitate din regiunea minieră aflată în vestul Slovaciei de astăzi numită și Ungaria Inferioară, n.n.). Grundel are pe lângă cunoștințele de minerit și cunoștințe de topografie („abschinens”) și de laborant, acesta putând fi angajat în funcțiile deja amintite în mod provizoriu, urmând ca în cazul în care este considerat apt, să fie confirmat ulterior printr-o hotărâre („Ratification”) a Camerei Aulice. În sfârșit, forul superior amintit mai sus încheie acțiunea de numire și de propuneri de numire a unor funcționari montanistici în regiunea

²⁰ *Ibidem*, p. 143, 155.

²¹ *Ibidem*, p. 149 – 150.

minieră bănățeană, dispunând numirea lui Martin Sebald în funcția de magazionier la exploatarea miniere („Bergschreiber”) de la Oravița²².

Având în vedere cele prezentate mai sus, dorim să menționăm faptul că activitatea economică desfășurată în spiritul ideilor mercantiliste în spațiul Imperiului habsburgic se caracterizează printr-o puternică centralizare a deciziilor, din care cauză mercantilismul de tip austriac mai poartă și numele de cameralism („Kameralismus”)²³. Deciziile porneau de la Camera Aulică, ca for central răspunzător de problemele economice și financiare ale imperiului, mergând în cazul de față pe filiera Administrației Banatului, inspectorul minier, pentru a ajunge la Oravița, unde maistrul minier asigura punerea lor în practică²⁴.

În anii 1720 – 1721, după cum rezultă din documentul pe care îl studiem, în Banat existau mine de cupru lângă Oravița și exploatarea de minereu de fier, nelocalizate în document, acestea din urmă aprovizionând furnalul de la Bocșa, în timp ce în nordul Serbiei la Maydanpek se aflau mine de cupru²⁵.

Exploatarea de cupru de lângă Oravița se aflau în munții numiți: Ciclovei („Czikloverer Gebürg”), Cornutilfer („Cornatilfer Gebürg”) și Cahsaviza („Choschovizer Gebürg”) ²⁶.

Documentul menționează în munții Ciclovei lucrările miniere „Mercy”, unde s-a descoperit minereu de bună calitate, exploatarea acestora trebuind să fie continuată, și „Wallis”, unde exploatarea va trebui să fie oprită din cauza cheltuielilor mari de exploatare, datorate rocii tari în care se excavează²⁷.

În munții Cornutilfer se află galeria „Heylige Dreyfaltigkeit Stollen”, din aceasta săpându-se în direcția câmpului minier („Feld Orth”) două galerii secundare în care lucrează două echipe de mineri, la acest complex de lucrări miniere Camera Aulică considerând că exploatarea trebuie să fie

²² *Ibidem*.

²³ Karl Vocelka, *Geschichte Österreichs Kultur – Gesellschaft – Politik*, Wilhelm Heyns Verlag, München, 2002, p. 151.

²⁴ Vezi în acest sens studiile noastre, *Instrucțiunile Administrației Banatului...1718*, p. 344 și *Situația mineritului și metalurgiei bănățene la începutul stăpânirii habsburgice, analizată prin prisma a două rapoarte de inspecție, datând din anii 1726 și respectiv 1727*, în „Analele Banatului”, Arheologie - Istorie, vol. X – XI, 2002-2003 / 2, Timișoara, 2004, p. 340, în continuare *Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*.

²⁵ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 141 – 142.

²⁶ *Ibidem*, p. 143 – 144.

²⁷ *Ibidem*, p. 143.

continuată. În direcția galeriei „Heylige Dreyfaltigkeit Stollen” au început și lucrările de excavare a unui puț „Schacht”, din care cele două echipe de mineri care lucrează aici au exploatat deja o cantitate de minereu de cupru de bună calitate²⁸.

În munții Cahsaviza, Camera Aulică consideră că lucrările miniere trebuie să fie continuate, după ce în ultimul timp aici a fost exploatată o cantitate mai importantă de minereu. În documentul pe care îl analizăm, se menționează și faptul că în acești munți a început săparea unui al doilea puț necesar pentru transportul la suprafață al minereului și pentru aerisire și au fost redeschise o serie de vechi lucrări miniere care au fost exploatate în timpul stăpânirii turcești în Banat. Dintre aceste lucrări miniere este menționat un puț, din care s-a extras o cantitate importantă de minereu, aici pentru a fi înlesnită exploatarea minereului este necesară evacuarea apelor de infiltrație cu ajutorul pompelor. Considerăm faptul că informația menționată mai sus ne oferă o bună imagine și asupra tehnicii miniere folosite în această perioadă la minele bănățene, respectiv utilizarea pompelor pentru evacuarea apelor de infiltrație. În vederea extinderii exploatărilor miniere din munții Cahsaviza, Camera Aulică aprobă redeschiderea vechii galerii de tip Erbstollen, construită de către turci („Alt Turkischen Erbstollens”), – lucrarea urmând să fie continuată în direcția puțului principal – și recomandă construirea în viitorul apropiat a unei lucrări miniere principale, respectiv o nouă galerie de tip Erbstollen, care va trebui să fie săpată la un nivel inferior, față de galeria de același tip amintită mai sus²⁹.

După cum rezultă din informațiile prezentate mai sus, precum și din unele documente datând din anii imediat următori,³⁰ în zona situată în apropiere de Oravița minereurile de cupru au fost exploatate și în timpul stăpânirii turcești. Un vechi document, datând din anul 1437, menționează exploatările miniere de la Ciclova, atestând în acest mod documentar faptul că exploatarea minereurilor s-a făcut aici și în timpul stăpânirii maghiare în Banat³¹.

²⁸ *Ibidem*, p. 143 – 144.

²⁹ *Ibidem*, p. 144; „Erbstollen” este o galerie săpată la partea inferioară a unei exploatări miniere pentru a permite evacuarea apelor subterane din galeriile superioare, conform, Michael Zigenbalg *Aspekte des Markscheidewesens mit besonderer Berücksichtigung der Zeit von 1200 bis 1500*, în *Der Anschnitt*, Beiheft 2, Nr. 30, Bochum, 1984, p. 49; referitor la tehnica minieră folosită în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea în Banat, vezi Volker Wollmann, *Dezvoltarea tehnicii miniere din munții cărășeni în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea în Banatica*, I, Reșița 1971, p. 197-217.

³⁰ Vezi în acest sens studiul nostru, *Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 342-343.

³¹ Dumitru Țicu, *Banatul montan în evul mediu*, Timișoara, 1998, p. 312.

Referitor la exploatările miniere de lângă Oravița, dorim să menționăm faptul că în documentul conținând instrucțiunile Administrației Banatului adresate maistrului minier de la Oravița, document datând din anul 1718, sunt amintite minele de la Ciclova („Cziklova”), cu lucrările miniere „Mercy” și „Wallis” și cele de la Cornu Tilfa, unde este menționată galeria „Heylige Dreyfaltigkeit”, la acestea existând exploatări subterane, dar și de suprafață³².

O imagine referitoare la cantitatea de minereu de cupru exploatată din minele aflate lângă Oravița, la conținutul de metal al acestuia și în primul rând la cantitatea de cupru negru („Schwarz Kupfer”) obținută la topitoria de la Oravița, prin topirea minereului de cupru în anul 1720, ne oferă tabelele („Extracts”), trimise de către Administrația Banatului spre verificare Camerei Aulice. Din aceste tabele rezultă că în acest an, pe o perioadă de timp care nu este menționată, dintr-o cantitate de 2185 de pahren (aprox. 428 t) de minereu de cupru s-au obținut prin prelucrare doar 196 centenari și 17 funți (aprox. 11 t) de cupru negru și 300 de centenari (aprox. 17 t) de produs intermediar, ceea ce înseamnă că dintr-un centenar de minereu nu se obține nici măcar 7 1/2 funți (aprox. 4,2 kg) de cupru. Făcând o comparație între rezultatul probelor de minereu efectuate, probe care au arătat că un centenar de minereu de cupru conține 14 - 25 de funți (aprox. 8 - 14 kg) de cupru și conținutul real de metal rezultat în urma topirii minereurilor, conținut rezultat prin compararea cifrelor aflate în tabele, prezentate mai sus, Camera Aulică consideră că pe parcursul procesul tehnologic de topire a minereurilor de cupru la Oravița se produc pierderi de metal³³.

Având însă în vedere unele informații referitoare la calitate slabă a probelor de minereu efectuate la exploatările miniere din Banat, informații aflate într-un raport de inspecție întocmit în urma unei vizite efectuate în anul 1727 la exploatările miniere din această regiune montanistică³⁴,

³² *Instrukzion 1718*, p. 109, vezi în acest sens și studiul nostru, *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, p. 344.

³³ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 145; un pahre este o unitate de măsură cântărind între 3,5 - 4 centenari, vezi în acest sens studiul nostru *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, nota 25, p. 349; noi am efectuat calculele considerând un pahre = 3,5 centenari; un centenar („Zentner”) = 56,006 kg, un funt(livră) = 0,560 kg, conform Gräf Rudolf, *op. cit.*, p. 351; referitor la procedeul tehnologic de obținere a cuprului, vezi articolul nostru, *Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 349.

³⁴ Vezi studiul nostru, *Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 346 - 347.

considerăm că probele de minereu care au fost efectuate la minele de lângă Oravița în anul 1720 nu indică conținutul real de metal al minereurilor, aceste probe fiind desigur de slabă calitate, ca de altfel și cele menționate în exemplul de mai sus. Conținutul real de metal al minereurilor exploatate, mai mic în comparație cu rezultatele probelor de minereu efectuate, alături desigur de pierderile rezultate în urma procesului tehnologic de topire a minereurilor, după cum constată Camera Aulică în documentul pe care îl analizăm, explică, considerăm noi, situația pe care am prezentat-o referitoare la procesul de topire a minereului de cupru la topitoria de la Oravița.

Din documentul pe care îl analizăm, rezultă că aprovizionarea cu minereu de fier a furnalului de la Bocșa („Poschan” sau „Boschan”) se efectuează de la exploatarea minieră aflată în apropiere, aceasta dispunând de o cantitate suficientă de minereu de o calitate corespunzătoare, fiind necesar din punct de vedere economic ca acesta să fie exploatat și transportat cu prețuri de cost cât mai mici³⁵. Din documentele datând din perioada anilor 1718 - 1721, studiate până în prezent, nu rezultă locul de unde se exploatau minereurile de fier, folosite pentru aprovizionarea furnalului de la Bocșa, menționăm însă în acest sens faptul că într-un document mai târziu, datând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se menționează că imediat după cucerirea Banatului de către habsburgi s-a descoperit zăcămintul de minereu de fier de la „Moraviza”³⁶ (astăzi Ocna de Fier, n.n.).

Construirea instalațiilor metalurgice de la Bocșa, începând cu anul 1718³⁷, considerăm că s-a făcut ținându-se cont desigur și de amplasarea acestora în apropierea exploatărilor de minereu de fier, acestea fiind menționate într-un raport de inspecție, datând din anul 1726, la Doman și Tilfa³⁸, așa cum am amintit deja la începutul studiului nostru. Menționăm în acest sens faptul că exploatarea minieră de la Tilfa, situată în munții aflați între Ocna de Fier și Dognecea³⁹, se afla în imediata apropiere de Bocșa, în

³⁵ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 150 – 151.

³⁶ Direcția Județeană Caraș – Severin a Arhivelor Naționale (în continuare DJCSAN), Fond STEG, nr. 32 (A2), *Ortsgeschichte von Deutsch Bogoschan* f.1.

³⁷ *Instrukzion 1718*, p. 113-114; vezi și studiul nostru *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718.*, 345-346.

³⁸ HKA–Wien - *Banater Bergwerke Berichte*, p. 54; vezi și studiul nostru *Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 336.

³⁹ Vezi studiile noastre, *Exploatările miniere din zona Dognecea – Ocna de Fier – Bocșa în sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea*, în *Banatica*, 16/2, Reșița, 2003, p. 53 – 54, în continuare *Exploatările miniere din zona Dognecea - Ocna de Fier – Bocșa și Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 346.

timp ce exploatarea de la Doman se aflau ceva mai departe, dar în această perioadă istorică se prefera desigur transportarea minereurilor într-un loc unde apa era suficientă pentru punerea în mișcare a instalațiilor industriale, iar pădurile din apropiere ofereau lemn suficient necesar obținerii mangelului.

În regiunea minieră din Banat, alături de minereurile de cupru și fier se aflau și alte bogății minerale, după cum aflăm din decretul din 4 ianuarie 1721, în care Camera Aulică dispune să fie verificate informațiile pe care le deține, conform cărora turcii au exploatat minereu de argint la „Kutschein” și au avut și câteva spălătorii de aur în regiunea minieră din Banat și nordul Serbiei. În acest sens, Administrația Banatului va trebui să încredințeze specialistului în minerit Kirchner, care așa cum am amintit, va sosi în Banat în primăvara anului 1721, misiunea de a organiza lucrările de prospecțiune, redeschidere, construire și organizare a minelor de argint și a spălătoriilor de aur, acestea trebuind în viitor să aducă foloase fiscolei imperial⁴⁰.

Este posibil ca în decretul mai sus menționat, Camera Aulică să facă referiri la exploatarea miniere situate în nordul Serbiei la „Kuzschaina,” mine de unde turcii au exploatat minereuri complexe, conținând diferite metale, printre care și argint, după cum rezultă dintr-un document datând din anul 1718⁴¹.

Informații concrete referitoare la exploatarea miniere de argint din Banat deținem din diferite documente datând din anii imediat următori și amintim în acest sens faptul că pe o hartă a Banatului din anul 1723 este localizată la Dognecea o mină de argint⁴², în timp ce rapoartele de inspecție din anii 1726 și 1727, menționează tot la Dognecea mai multe exploatare miniere de unde se extrage minereul de plumb, care conține și argint, specificându-se că acestea au fost exploatate și de către turci și au fost redeschise de către austrieci în anul 1723⁴³.

Referitor la spălătoriile de aur din Banat, într-un document emis în anul 1721 de Administrația Banatului, se consemnează faptul că în districtul Caransebeș se practică deja spălarea nisipului aurifer din albia unor ape

⁴⁰ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke....*, p. 155.

⁴¹ HKA – Wien - *Banater Bergwerke Berichte*, p. 10.

⁴² Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale (D.J.T.A.N.) – Harta generală a Banatului din anul, 1723, Cota 2/1723 – 5.

⁴³ HKA – Wien - *Banater Bergwerke Berichte*, p. 46-52 și 175; vezi și studiul nostru *Situația mineritului și metalurgiei bănațene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 343.

curgătoare aflate aici, dorindu-se în continuare ca această activitate să fie extinsă și în albia altor ape curgătoare din Banat⁴⁴. Tot referitor la spălarea nisipului aurifer, menționăm faptul că într-un alt document datând din anul 1731 se face referire la un decret imperial din anul 1724, care reglementează problemele legate de finanțarea efectuării plății aurului către cei care îl obțin spălând nisipurile aurifere⁴⁵.

În nordul Serbiei la Maydanbek se află mine de cupru, care au fost exploatate și în timpul stăpânirii turcești, aceste lucrări miniere fiind luate de curând în exploatare de către austrieci, după cum rezultă din decretul Camerei Aulice din 4 ianuarie 1721. În respectivul document se menționează faptul că din momentul în care turcii au abandonat aceste exploatări, nivelul apelor subterane a crescut în ultimii doi ani în perimetrul unor lucrări miniere, fapt ce presupune desigur că acestea nu au fost luate în exploatare de către habsburgi în această perioadă de timp. Pentru asigurarea unei exploatări judicioase a exploatărilor miniere de la Maydanbek, este necesară efectuarea unor lucrări de cartografiere a perimetrelor miniere și efectuarea unor probe de minereu. În continuare Camera Aulică își exprimă speranța că datorită măsurilor care se vor lua, minele de cupru de la Maydanbek, dintre care sunt amintite exploatățile miniere afle în munții „Strackaner”, „Schopenkaner”, „Cassaner” și „Levi Potocken”, vor aduce în viitor foloase fiscului imperial⁴⁶.

În perioada pe care o analizăm, după cum rezultă din documentul care face obiectul de studiu al prezentului articol, instalațiile metalurgice din Banat sunt reprezentate de topitoria de cupru de la Oravița și de furnalul, topitoria și forja de fier de la Bocșa, în timp ce în nordul Serbiei la Maydanbek se aflau topitorii de cupru⁴⁷. Dorim să menționăm faptul că în acest document nu este amintită forja de cupru de la Ciclova, ale cărei lucrări de construcție au început în anul 1718.⁴⁸

La Oravița se află o topitorie de cupru, care a fost construită în timpul stăpânirii turcești în Banat, austriecii începând în anul 1718 lucrările de

⁴⁴ Anton Schmidt, *op. cit.*, 158.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 427.

⁴⁶ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 152-153.

⁴⁷ *Ibidem* p. 145, 150-151 și 154.

⁴⁸ *Instrukzion 1718* p. 114; vezi și studiul nostru *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, p. 345-346.

refacere ale acesteia.⁴⁹ La topitoria de la Oravița se constată, așa cum am amintit deja, că în procesul tehnologic de obținere a cuprului se produc pierderi mari de metal obținându-se dintr-un centenar de minereu de cupru doar 7 1/2 funți (aprox. 4,2 kg) de cupru, în timp ce rezultatele probelor de minereu efectuate au arătat un conținut de metal între 14-25 funți (aprox. 8 – 14 kg) de cupru la un centenar de minereu. Camera Aulică consideră că această situație se datorează unor greșeli în procesul tehnologic de topire a minereurilor, recomandând ca în viitor - sub îndrumarea topitorilor care vor sosi de la Neusohl - să se efectueze probe constând în topirea separată a fiecărui sortiment de minereu, astfel încât în funcție de caracteristicile acestora în procesul tehnologic de topire a minereurilor să se procedeze în viitor diferit⁵⁰.

Pentru efectuarea unor probe speciale, eșantioane din cuprul obținut în topitoria de la Oravița au fost trimise la Schemnitz. În urma probelor efectuate, rezultă că acesta prezintă impurități, Camera Aulică dând dispoziții în acest sens Administrației Banatului să ia toate măsurile ce se impun în vederea îmbunătățirii calității cuprului obținut. Și cheltuielile necesitate pentru obținerea unui centenar de cupru sunt prea mari, determinând ca acesta să fie vândut cu prețul de 45 de florini. Camera Aulică consideră că această sumă este destul de mare și recomandă Administrației Banatului să ia măsurile care se impun, în vederea reducerii cheltuielilor necesitate de obținerea cuprului, chiar în condițiile în care lucrările de investiții ce se efectuează la exploatarea miniere de lângă Oravița și la topitoria de aici se răsfrâng negativ asupra prețului de cost al cuprului obținut. Din documentul pe care îl analizăm, nu rezultă lucrările de investiții care se efectuează la obiectivele amintite mai sus - și nici sumele de bani cheltuite în acest scop – dar acestea trebuie să fie destul de importante din moment ce Camera Aulică recomandă Administrației Banatului să procure în vederea efectuării transportului în special al materialelor de construcție (piatră, nisip etc.) în locul bivoliilor folosiți până în prezent la tracțiune, 8 perechi de boi de munte, urmând ca atunci când nu va mai fi necesară efectuarea unor noi lucrări de construcție la Oravița, Administrația Banatului să trimită respectivele atelaje și animale de tracțiune la Maydanbek⁵¹.

⁴⁹ *Instrukzion 1718*, p. 111-112; HKA – Wien - *Banater Bergwerke Berichte*, p. 167; vezi și studiul nostru *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, p. 345.

⁵⁰ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 145-146.

⁵¹ *Ibidem*, p. 146-147; un florin = 60 de crețari, cf și Grăf Rudolf, *op. cit.*, p. 351.

La Bocșa („Poschan”, „Boschan”) construcția instalațiilor metalurgice pentru prelucrarea minereului de fier a fost începută în anul 1718⁵², în anul 1720, aici existând un furnal pentru topirea minereului de fier („Schmölz Oefen”), o topitorie („Schmelz Hutten”) și o forjă pentru prelucrarea fierului („Eisen Hammer”) ⁵³.

Situația instalațiilor industriale de la Bocșa, prezentată în raportul de inspecție din anul 1720, este considerată de către Camera Aulică satisfăcătoare din punctul de vedere al aprovizionării cu minereu de fier, acesta fiind în cantități suficiente și de calitate, și lemn necesar producerii mangalului, acesta aflându-se în pădurile situate în imediata apropiere, în același timp debitul râului Bârzava („Bersova”) poate asigura apa necesară acționării instalațiilor metalurgice. Conform aceluiași raport de inspecție, uzina de fier de la Bocșa se confruntă însă și cu diferite probleme, acestea constând în special în: pagubele aduse instalațiilor metalurgice de către inundațiile frecvente ale râului Bârzava, capacitatea redusă a furnalului de prelucrare a minereului de fier și numărul insuficient de lucrători⁵⁴.

Pentru înlăturarea neajunsurilor prezentate mai sus, Camera Aulică dispune ca Administrația Banatului să ia anumite măsuri referitoare la instalațiile industriale de la Bocșa, acestea constând în: transferarea topitoriei și a forjei de fier lângă furnal - într-un loc ferit de inundațiile râului, acesta fiind situat la aproximativ o jumătate de oră (circa 2-2,5 km.) în aval de amplasamentul actual, spre localitatea Bocșa - furnalul va trebui să fie reconstruit, urmând să fie înălțat, iar capacitate sa mărită, în același timp ciocanul forjei va trebui să fie construit, astfel încât forța și mărimea sa să permită prelucrarea unei cantități suficiente de fier. Tot Administrația Banatului va trebui să se preocupe și de procurarea numărului necesar de lucrători, aceștia trebuind să fie aduși de la alte uzine similare⁵⁵, acest din

⁵² *Instrukzion 1718*, p. 113-114; vezi și studiul nostru *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, p. 345-346; considerăm că lucrările de construcție ale uzinei de fier de la Bocșa au fost începute cu adevărat în primăvara anului 1719, după ce anotimpul rece, respectiv iarna anului 1718-1719, a fost folosită așa cum se obișnuia pentru organizare lucrului și procurarea materialelor necesare; pentru denumirile localității Bocșa, („Poschan”, „Boschan”), vezi *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 141 și 150.

⁵³ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 150-151.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*; 1 Stund (oră) este în cazul de față unitate de măsurare a distanțelor variind între 4,2-5 km, vezi în acest sens Rolf Jürgen Gleitsmann, *Der Einfluß der Montanwirtschaft auf die Waldentwicklung Mitteleuropas*, în *Der Anschnitt, Zeitschrift für Kunst und Kultur in Bergbau, Beiheft 2*, Nr 30, Bochum, 1984, p. 28.

urmă aspect urmând să îl tratăm mai pe larg, atunci când ne vom referi la forța de muncă. Referitor la transferul pe un nou amplasament al instalațiilor metalurgice de la Bocșa, amintite mai sus, considerăm că acest lucru nu s-a realizat în perioada imediat următoare, din moment ce într-un nou decret, datând din 15 decembrie 1727, Camera Aulică dispune ca Administrația Banatului să efectueze un studiu în acest sens⁵⁶.

La Maydanbek se află două topitorii de cupru, construite desigur în timpul stăpânirii turcești, aici efectuându-se în anul 1720 lucrări de reparații și de construire a unor diferite instalații, dintre care sunt amintite 4 furnale, acestea urmând a fi realizate după modelul celor din spațiul germanic („nach Teütscher art”)⁵⁷.

Pădurile și economia forestieră au avut o importanță deosebită pentru industria montanistică în perioada preindustrială. Furnizând lemnul și diferite produse obținute din lemn - din care amintim în primul rând mangalul – produse necesare exploatărilor miniere și instalațiilor industriale, pădurea și economia forestieră au fost subordonate în această perioadă necesităților industriei montanistice în regiunile unde aceasta era dezvoltată⁵⁸.

Încă de la începutul stăpânirii habsburgice, exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice din Banat le sunt arondate suprafețe de păduri, - care vor fi administrate de către Direcția minieră de la Oravița prin intermediul propriilor funcționari silvici - și menționăm în acest sens cazul minelor și instalațiilor metalurgice de la Oravița și Bocșa, cărora Administrația Banatului le repartizează suprafețe de păduri în anul 1718⁵⁹.

Referitor la economia forestieră, care asigură necesarul de lemn al exploatărilor miniere din Banat și nordul Serbiei, în decretul Camerei Aulice din 4 ianuarie 1721, se menționează faptul că la Bocșa pădurile aflate în apropiere sunt suficiente asigurării cantităților de lemn folosit în special pentru producerea mangalului, necesar uzinei de fier aflată aici. La Oravița și Maydanbek sunt amintiți lucrătorii care exploatează lemnul necesar exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice în pădurile situate în apropierea acestora, în ceea ce privește forța de muncă folosită la exploatarea

⁵⁶ Vezi în acest sens, Anton Schmidt, *op. cit.*, p. 325.

⁵⁷ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 154.

⁵⁸ Rolf Jürgen Gleitsmann, *op. cit.* p. 24.

⁵⁹ *Instrukzion 1718*, p. 113; vezi și studiile noastre: *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, p. 347-348. și *Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 354.

lemnului, vom oferi informații mai detaliate atunci când vom trata acest aspect ⁶⁰.

Asigurarea unei cantități suficiente de apă, în vederea punerii în mișcare a diferitelor instalații miniere și metalurgice și dezvoltarea tehnologiei necesare construirii mecanismelor care acționau respectivele instalații, a constituit o problemă de o deosebită importanță pentru industria montanistică din perioada preindustrială⁶¹. Referitor la asigurarea apei necesare acționării instalațiilor miniere și metalurgice din Banat, în decretul Camerei Aulice, pe care îl analizăm în prezentul articol, se specifică doar faptul că apa (râului Bârzava n.n.) este suficientă acționării instalațiilor metalurgice de la Bocșa, fiind important, așa cum am amintit, ca în vederea transferării unor instalații metalurgice aflate aici, să fie ales un loc unde să poată fi asigurată apa necesară acționării acestora în cantități suficiente ⁶².

Transportul unor materii prime (minereuri, lemn, mangal, metale etc.), necesare funcționării obiectivelor industriale din regiunile montanistice, materii prime având un volum și o greutate mare, se făcea până în secolul al XIX-lea, cu mari dificultăți. În acest sens menționăm faptul că dacă prețul mangalului obținut în pădurile aflate în apropierea topitoriilor de fier, reprezenta aproximativ 40-80% din cheltuielile acestora, în condițiile în care mangalul este adus de la o distanță mai mare de 7 km, cheltuielile de transport determinau dublarea prețului acestuia, putând în acest caz periclita rentabilitatea topitoriilor⁶³.

În regiunea minieră din Banat și nordul Serbiei, transporturile se efectuau cu ajutorul carelor trase de boi, bivoli și cai, respectivele atelaje aparținând exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice, mangalul fiind transportat în saci cu ajutorul cailor. Datorită volumului mare de materii prime și materiale care necesită să fie transportat, atelajele proprii nu pot face singure față situației, fiind necesară în acest sens și folosirea carele țărănilor, aceștia trebuind, în virtutea obligațiilor lor feudale să presteze muncă sub formă de robotă. În acest scop, Administrația Banatului a repartizat încă din anul 1718, țăranii din 4 sate de lângă Oravița, respectiv

⁶⁰ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 147, 150 și 155.

⁶¹ Rolf Jürgen Gleitsmann, *op. cit.* p. 24 și Wolfgang von Stromer, *Wassernot und Wasserkünste im Bergbau des Mittelalters und der frühen Neuzeit* în *Der Anschnitt, Zeitschrift für Kunst und Kultur in Bergbau*, Beiheft 2, Nr 30, Bochum, 1984, p. 50–51.

⁶² *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 150–151.

⁶³ Rolf Jürgen Gleitsmann, *op. cit.* p. 28, vezi în acest sens și studiul nostru, *Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 358.

Oravița, „Maidan” (Brădișorul de Jos), „Regitova” (Răchitova) și „Prostian” (Broșteni) să presteze diferite munci sub formă de robotă în folosul exploatărilor miniere și instalațiilor industriale de la Oravița⁶⁴. Dorim să menționăm faptul că Administrația Banatului a luat decizia mai sus amintită în urma unei dispoziții a Camerei Aulice („abgestatteter Relation”), după cum se menționează în documentul care face obiectul studiului nostru⁶⁵.

Tot în scopul asigurării mâinii de lucru, care să presteze diferite munci sub formă de robotă, de data aceasta la exploatările miniere și instalațiile industriale de la Maydanbek, Camera Aulică dispune prin decretul din 4 ianuarie 1721, ca locuitorii din localitatea Maydanbek - care până în acel moment au prestat diferite munci sub formă de robotă la Orșova, localitate aflată la o distanță mai mare, (muncile au fost prestate desigur pentru repararea cetății aflate aici n.n.), – să fie repartizați în viitor la exploatările miniere și instalațiile industriale de la Maydanbek⁶⁶.

Pentru tractarea atelajelor destinate transportului pietrei, nisipului și a altor materiale folosite la diferite lucrări de construcții în zona minieră de la Oravița, precum și a lemnului necesar prăjitoarelor de minereu aflate aici, se recomandă să se procure în locul bivoliilor („P(B)uffeln”) folosiți până în prezent, 8 perechi de boi de munte („Berg Ochsen”), dintre care 6 perechi vor tracta care având roțile legate cu cercuri de fier. Administrația Banatului urmează să decidă în viitor, atunci când nu vor mai fi necesare noi lucrări de construcții în zona minieră de la Oravița, dacă va trimite aceste atelaje la Maydanbek sau le va folosi în continuare la Oravița, de data aceasta pentru transportul minereului de cupru la topitoria aflată aici. Menționăm faptul că în prezent pentru transportul minereului de cupru se folosesc 50 de cai din districtul Uypalanker, pentru fiecare dintre aceștia, plătindu-se săptămânal suma de 34 de creițari, sumă pe care Camera Aulică o consideră ca fiind prea mare. Același for superior dispune ca pentru efectuarea unui transport de minereu de cupru de la exploatările miniere, la topitoria de la Oravița, să nu se acorde o sumă fixă – așa cum s-a procedat în timpul stăpânirii turcești -, respectiv 6 creițari, aceasta sumă trebuind să varieze între 6-8 creițari, în

⁶⁴ *Instrukzion 1718*, p. 110-111, vezi și studiul nostru *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, p. 347; în paranteză am trecut denumirea de astăzi a localităților, conform Bujor Surdu, *Aspecte privitoare la situația Banatului în 1743*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, vol. XIII, 1970, p. 56-58, în continuare, *Situația Banatului 1743*.

⁶⁵ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 146.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 154.

funcție de distanța pe care se efectuează transportul, în acest mod urmând ca cei care transportă minereul să fie cointeresați în muncă⁶⁷.

Pentru transportul diferitelor materiale necesare uzinei de fier de la Bocșa, Administrația Banatului va trebui să se îngrijească de procurarea a opt care, având câte două roți („karren”) și a trei care normale (cu câte 4 roți, n.n.), fiecare dintre aceste atelaje urmând să fie tractat de câte șase boi. Dintre aceste care, două urmează să fie folosite pentru transportul mangalului, în timp ce un car va transporta lemnul necesar instalației de prăjire a minereului de fier⁶⁸, celelalte 8 care fiind folosite desigur în principal pentru transportul minereului de fier.

La Maydanbek, locuitorii, care așa cum am amintit, vor trebui să presteze diferite munci sub formă de robotă la exploatările miniere și instalațiile industriale de aici, nu dispun de mijloace de transport suficiente. Pentru efectuarea transportului materialelor și materiilor prime necesare Administrația Banatului va trebui să folosească, alături de atelajele acestora și pe cele aparținând exploatărilor miniere și instalațiilor industriale de la Maydanbek, respectiv câteva care trase de șase boi, patru care cu câte două roți, tractate de doi boi și opt cai de munte, dotați cu șeile necesare (acești cai sunt folosiți desigur pentru transportul mangalului în saci, n.n.). Pentru asigurarea unei aprovizionări permanente cu cele necesare, a exploatărilor miniere și a instalațiilor industriale, Administrația Banatului va trebui să cadă de comun acord și să alcătuiască o înțelegere cu țăranii din Maydanbek, aceasta urmând să respecte condițiile de efectuare a transporturilor, existente în prezent. Prin măsurile, amintite mai sus, Camera Aulică consideră că se va asigura numărul necesar de atelaje, nemaifiind necesar să se facă rost de încă opt care, pe lângă cele patru care cu câte două roți, care au fost procurate de curând⁶⁹.

Așa cum am amintit deja, reducerea cheltuielilor de transport este o condiție de bază pentru obținerea unor bilanțuri financiare pozitive la exploatările miniere și instalațiile industriale din Banat și nordul Serbiei. În acest sens Camera Aulică dispune ca Administrația Banatului să aleagă pentru transferarea unor instalații industriale de la Bocșa, un loc ferit de inundațiile râului Bârzava, dar nu prea îndepărtat, astfel încât cheltuielile necesitate de transportul minereului de fier, mangalului și lemnului să nu crească. Tot în acest sens se dau dispoziții Administrației Banatului să

⁶⁷ *Ibidem*, p. 146 – 147.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 152.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 154 – 155.

studieze posibilitatea efectuării transporturilor pe timpul iernii, la exploatarea miniere și instalațiile metalurgice de la Oravița și Maydanbek cu ajutorul săniilor, la Maydanbek urmând să fie amenajat și un drum, pe care minereul de cupru și lemnul să fie transportat mai ușor la topitorie⁷⁰.

Forța de muncă aflată în regiunea minieră bănățeană în perioada de început a organizării mineritului și metalurgiei de către autoritățile habsburgice este alcătuită din lucrătorii care, după locul de proveniență, aparțin a două componente: prima componentă este alcătuită din lucrătorii aflați aici din timpul stăpânirii turcești, pe care împăratul îi ia sub protecția sa deosebită, garantându-le drepturile și libertățile avute; a doua componentă, fiind reprezentată de lucrătorii care au început să fie colonizați deja de către autoritățile habsburgice și menționăm în acest sens minierii germani care în anul 1718 sunt plătiți după numărul schimburilor efectuate⁷¹, printre lucrătorii colonizați numărându-se și grupul de mineri condus de un oarecare Freyberg, sosit în același an în Banat de la Administrația minieră din Zips (regiune minieră numită și Ungaria Superioară, situată în centrul și estul Slovaciei de astăzi n.n.), aceștia aducând cu ei și diferite unelte specifice⁷².

Dacă din documentele studiate până în prezent, documente pe baza cărora am întocmit o parte a studiilor pe care le-am publicat, nu rezultă naționalitatea lucrătorilor mineri care se aflau în Banat în momentul cuceririi acestuia de către austrieci⁷³, studiul recent al unui nou document, datând din anul 1718, ne confirmă de data aceasta în mod cert faptul că printre lucrătorii care în timpul stăpânirii turcești au lucrat la exploatarea miniere de lângă Oravița se aflau și mineri români⁷⁴. Dorim să menționăm faptul că în anul 1721, după cum rezultă din documentul pe care îl analizăm în prezentul articol, la exploatarea miniere de lângă Oravița lucrează alături de minierii germani, care au fost colonizați, și mineri români⁷⁵.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 147, 151 și 154.

⁷¹ *Instrukzion 1718*, p. 108; vezi în acest sens și studiile noastre: *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, p. 345; *Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 361.

⁷² *Instrukzion 1718*, p. 114; și studiile noastre: *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, p. 346; *Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 361.

⁷³ *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, p. 346; *Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 336 și 361.

⁷⁴ HKA – Wien - *Banater Bergwerke Berichte*, p. 4-5.

⁷⁵ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 149.

Pentru refacerea exploatărilor miniere și a instalațiilor metalurgice existente în Banat încă din timpul stăpânirii turcești și în primul rând pentru construirea altora noi, autoritățile habsburgice vor iniția o amplă acțiune de colonizare a regiunii miniere bănățene cu lucrătorii provenind din regiunile imperiului cu tradiție în activitate minieră și metalurgică. Pentru atragerea acestora în Banat, fiscul imperial va cheltui sume importante de bani, care vor fi folosite pentru acordarea unor ajutoare bănești la sosirea respectivilor lucrători în regiunea minieră, o parte a acestor sume fiind alocate ulterior pentru plata unor salarii mai mari lucrătorilor colonizați, pentru a-i determina să rămână în Banat⁷⁶.

Tot în vederea asigurării forței de muncă necesare exploatărilor miniere și instalațiilor metalurgice din Banat și nordul Serbiei, au fost repartizați, așa cum am amintit, și locuitorii din patru sate de lângă Oravița și respectiv Maydanbek, aceștia trebuind ca în cadrul obligațiilor de robotă datorate stăpânului feudal, respectiv împăratul, să presteze diferite munci, dintre care amintim: transportul unor materii prime și materiale, exploatarea lemnului în pădure etc.

Camera Aulică este preocupată și de starea de spirit a locuitorilor din noile provincii alipite Imperiului habsburgic, respectiv Banatul și nordul Serbiei, recomandând Administrației Banatului să nu încarce peste măsură, în cazul de față țăranii din cele patru sate de lângă Oravița, cu obligațiile de robotă. În ceea ce privește locuitorii din Maydanbek, același for superior, cere Administrației Banatului ca obligațiile de robotă ale acestora să nu fie mai mari decât cele din timpul stăpânirii turcești, astfel încât populația de aici să fie mulțumită că se află sub stăpânirea unui împărat creștin (împăratul habsburgic n.n.), împiedicându-se în acest mod și exodul locuitorilor, dintr-o localitate considerată puțin populată și în parte părăsită de locuitorii săi⁷⁷. Cu toate măsurile luate de Camera Aulică și Administrația Banatului

⁷⁶ *Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 361.

⁷⁷ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 147 și 154; dorim să menționăm faptul că o cauză a depopulării unor localități din Banat și nordul Serbiei în această perioadă, alături desigur de consecințele recentului război turco – austriac, încheiat în anul 1718, o constituie fuga locuitorilor satelor din aceste provincii în Imperiul otoman, această situație datorându-se în parte și obligațiilor feudale introduse de noile autorități habsburgice. În acest sens considerăm că este elocvent cazul districtului Orșova, autoritățile de aici raportând la 19 septembrie 1717 forurilor superioare, că se străduiesc să determine locuitorii districtului fugiți în provinciile aflate sub stăpânire turcească să se întoarcă în satele lor, conform, Aurel Țință, *Colonizările habsburgice în Banat, 1716-1740*, Timișoara, 1972, p. 84.

în vederea asigurării cu forță de muncă, în special calificată, a regiunilor montanistice din Banat și nordul Serbiei, această problemă nu este încă rezolvată, decretul Camerei Aulice din 4 ianuarie 1721 semnalând numeroase lipsuri în această privință. În acest sens, documentul amintit mai sus menționează faptul că la exploatările miniere de lângă Oravița sunt necesari un număr mai mare de mineri precum și alți lucrători, în timp ce referitor la exploatările miniere de la Maydanbek se specifică faptul că unele lucrări nu au putut fi efectuate din cauza numărului insuficient de mineri. Pentru uzina de fier de la Bocșa, Administrația Banatului va trebui să reușească procurarea unui număr suficient de lucrători topitori și forjori necesari instalațiilor industriale aflate aici⁷⁸. Așa cum am amintit la începutul articolului, în regiunile montanistice din Banat și nordul Serbiei se constată și lipsa unor specialiști în minerit și metalurgie și am menționat unele măsurile dispuse în acest sens de către Camera Aulică, în vederea remedierii situației.

Ca parte a măsurilor întreprinse în vederea procurării forței de muncă calificată, același for superior anunță Administrația Banatului că a trimis în Banat de la Neüsohl un grup de lucrători metalurgiști calificați, necesari topitoriei de cupru de la Oravița, dintre care sunt menționați: un topitor („Schmölzer”), un lucrător necesar instalațiilor de prăjire a minereurilor („Rösster”), un lucrător („Verspleisser”) și o calfă („Gesellen”), necesari cuptoarelor în care se obține cuprul, cuptoare de tipul constructiv numit „Spleis Ofen”⁷⁹.

O altă metodă folosită în vederea procurării numărului de lucrători necesari exploatărilor miniere și instalațiilor industriale din Banat și nordul Serbiei, o constituie atragerea la practicarea unor meseriilor specifice acestor domenii de activitate economică a locuitorilor autohtoni din satele aflate în apropiere. În acest sens, Camera Aulică reamintește Administrației Banatului că, în conformitate cu cele dispuse deja în ordonanța din 7 septembrie 1720, va trebui să facă cunoscut locuitorilor care doresc să fie angajați la exploatările miniere și topitoria de la Oravița, că aceștia vor fi scutiți de diferite obligații feudale datorate împăratului, dintre acestea fiind amintită obligația de încartiruire a trupelor habsburgice („Einquartirung”). În vederea creșterii bunăstării celor care se vor angaja la minele și topitoria de la Oravița, și care nu au încă în folosință terenuri agricole, acestora le vor fi repartizate astfel de terenuri („Grundstück”), de suprafețe bine proporționate, însă numai cu drept de folosință. În continuare în vederea calificării

⁷⁸ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 142, 144-145, 151 și 153.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 144.

locuitorilor autohtoni care se vor angaja la exploatarea miniere și la topitoria de la Oravița, Camera Aulică dispune că aceștia vor trebui să învețe să lucreze după modelul german („T(D)eutsche art und Manier”), sub îndrumarea unor funcționari („Officianten”) și lucrători cu experiență în minerit și metalurgie⁸⁰.

Pentru asigurarea numărului de lucrători calificați necesari uzinei de fier de la Bocșa, consilierul Camerei Aulice („Hof Kamer Rath”) Haan a fost trimis deja în Transilvania, la topitoriile de fier aflate aici. Conform însă raportului acestuia adresat Camerei Aulice, topitoriile de fier transilvănene se confruntă la rândul lor cu lipsă unui număr suficient de lucrători calificați, acestea neputându-se dispensa de serviciile câtorva lucrători, spre a-i trimite în Banat. În această situație Camera Aulică recomandă Administrației Banatului să adreseze o cerere scrisă oficialităților imperiale din Luxemburg („Luxenburger land”) în care să solicite că dorește să angajeze lucrători calificați pentru uzina de fier din Bocșa, la topitoriile de fier de aici aflându-se lucrători cu experiență în metalurgie. Camera Aulică consideră că, desigur, la topitoriile de fier din Luxemburg se vor găsi câțiva lucrători, care contra unei sume de bani suficiente pentru călătorie vor dori să lucreze în Banat, Administrația Banatului trebuind să încheie cu aceștia înțelegeri, care urmează să fie și respectate⁸¹.

În regiunea minieră bănățeană este folosită în special forța de muncă salarizată, excepție făcând țăranii din cele patru sate de lângă Oravița, care în virtutea obligațiilor feudale prestează diferite munci sub formă de robotă în folosul stăpânului feudal, respectiv împăratul. Având în vedere răspândirea tot mai puternică a relațiilor capitaliste în societatea și viața economică

⁸⁰ *Ibidem*, p. 142; în Banat pământul se afla în proprietatea împăratului în calitate sa de stăpân feudal, țăranii deținându-l numai cu titlu de uzufruct (dreptul de folosință n.n.), vezi în acest sens, Costin Feneșan – „Administrație și fiscalitate 1716-1778”, p. 23 și studiul nostru, *Dispozițiile Camerei Aulice adresate la 7 decembrie 1717 Comisiei Bănățene de organizare a mineritului, cuprinzând măsurile de organizare economică a Banatului și referiri la împărțirea teritorial-administrativă a provinciei și la organizarea regiunii de graniță militară*, în *Analele Banatului, Arheologie – Istorie*, vol. XII, 2004 / 2, Timișoara, 2005, sub tipar, în continuare, *Dispozițiile Camerei Aulice, adresate Comisiei bănățene montanistice 1717*; referitor la obligația locuitorilor Banatului de încartuire a trupelor habsburgice, vezi, Aurel Țință, *op. cit.* p. 42-43.

⁸¹ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p.151; referitor la activitatea consilierului Camerei Aulice, Haan, de organizare a diferitelor activități economice din Transilvania și Banat, vezi studiul nostru, *Dispozițiile Camerei Aulice, adresate Comisiei bănățene montanistice 1717*; teritoriul aproximativ de astăzi al Belgiei și Luxemburgului va reveni în urma păcii de la Rastatt, 1714, Imperiului habsburgic, conform Zollner Erich, *op. cit.*, p. 323.

a perioadei istorice de care ne ocupăm, considerăm demn de semnalat faptul că și țăranilor roboțași, pentru munca depusă le sunt plătite unele sume de bani, evident mai mici în comparație cu lucrătorii salarizați, care efectuează aceeași muncă⁸². În acest sens menționăm dispoziția aflată în decretul Camerei Aulice din 4 ianuarie 1721 prin care se cere Administrației Banatului să plătească în bani orice muncă prestată de locuitorii din Maydanbek la minele și topitoria de cupru aflată aici⁸³.

Forța de muncă aflată în regiunea minieră bănățeană este alcătuită din: funcționari („Beamte sau Officianten”), care alcătuiesc structura de conducere, mineri și alți lucrători de la exploatarea miniere, lucrătorii de la instalațiile de preparare a minereurilor și metalurgice, lucrătorii forestieri, cărbunari, căruțași etc, o categorie aparte în cadrul forței de muncă reprezentând-o țăranii din cele patru sate de lângă Oravița, care așa cum am amintit mai sus, prestau în regiunea minieră diferite munci sub formă de robotă.

La exploatarea miniere bănățene minerii lucrează organizați în echipe de lucru („kuhren”), această formă de organizare a muncii fiind menționată, în documentul pe care îl analizăm în prezentul articol, la exploatarea miniere de lângă Oravița⁸⁴.

Pentru normarea și plata muncii efectuate de către mineri se folosesc mai multe modalități: după numărul de schimburi efectuate, în funcție de numărul de stânjani excavați („Geding”) și după cantitatea de metal conținută de minereul exploatat⁸⁵. În documentul pe care îl analizăm este amintită numai normarea muncii minerilor după numărul de schimburi

⁸² Vezi în acest sens studiul nostru, *Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 366.

⁸³ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 154.

⁸⁴ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 144; referitor la organizarea minerilor bănățeni în echipe de lucru, alcătuite din câte 6 lucrători, vezi, Costin Feneșan, *Asistența socială și lupta minerilor din Banat în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea*, în Banatica, vol. III, Reșița 1975, p. 153-174, în continuare Costin Feneșan, *Asistența socială... din Banat* și studiile noastre, *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, p. 344 și *Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 366.

⁸⁵ Pentru normarea și plata muncii în mineritul bănățean în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, vezi Costin Feneșan, *Asistența socială... din Banat*, p. 153-174; pentru normarea și plata muncii în mineritul din perioada preindustrială în țările ereditare ale monarhiei habsburgice, vezi Rudolf Palme, *Rechtliche und soziale Probleme im Tiroler Erzbergbau vom 12. bis 16. Jahrhundert*, în *Der Anschnitt, Zeitschrift für Kunst und Kultur in Bergbau*, Beiheft 2, Nr 30, Bochum, 1984, p. 114; pentru normarea și plata muncii în mineritul bănățean la începutul stăpânirii habsburgice, vezi studiul nostru, *Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 366 - 370; 1 stângen vienez („Wiener Klafter“) = 1,8964 m, conform, Rudolf Gräf, *op. cit.* p. 351.

efectuate. Pentru un schimb efectuat, minerii germani primesc 20 de creițari, în timp ce minerii români sunt plătiți numai cu 15 creițari. Camera Aulică dă dispoziții Administrației Banatului, ca în viitor, minerilor români care s-au perfecționat între timp în meserie, să li se acorde pentru un schimb efectuat suma de 18 creițari, în timp ce aceia care nu s-au perfecționat încă în această meserie vor fi plătiți în continuare cu suma de 15 creițari. Camera Aulică justifică acordarea unor sume de bani mai mari pentru efectuarea unui schimb minerilor germani, prin faptul că aceștia au nevoie de o sumă de bani mai mare pentru cumpărarea celor necesare asigurării traiului, în comparație cu minerii români⁸⁶ și adăugăm noi minerii germani nu pot fi convinși să vină și să rămână în Banat decât numai prin acordarea unor salarii mai mari⁸⁷.

Lucrătorii care exploatează lemnul în pădurile de lângă Oravița – alături de aceștia lucrând și țăranii din cele patru sate deja menționate, care prestează muncă sub formă de robotă - primesc zilnic un salariu de 3 creițari și o porție de pâine, aceștia fiind nemulțumiți de plata pe care o primesc. Camera Aulică recomandă Administrației Banatului ca în viitor acești lucrători să fie salariați după numărul de clafteri exploatați, așa cum s-a procedat și în timpul stăpânirii turcești⁸⁸. La Maydanbek o parte a lemnului este exploatat în vederea producerii mangalului, de către lucrătorii bulgari, aceștia fiind plătiți după cantitatea de lemn exploatată, respectiv cu suma de 24 de creițari pentru fiecare clafter de lemn. Camera Aulică consideră că această sumă este prea mare, urmând ca în viitor să se plătească mai puțin. În legătură cu lucrătorii bulgari, forul superior menționat mai sus, cere informații Administrației Banatului, referitoare la locul de origine al acestora, dorind să cunoască faptul dacă respectivii sunt supuși imperiali (locuitori ai Imperiului habsburgic n.n.) sau turci (locuitori ai Imperiului otoman n.n.)⁸⁹.

În activitatea de transporturi, așa cum am amintit deja, la Oravița se plătește suma de șase creițari pentru efectuarea unui transport de minereu cu ajutorul carelor țăranilor roboțași, de la exploatările miniere aflate în apropiere și până la topitoria de aici. Camera Aulică dispune ca în funcție de distanța de la care este transportat minereul, Administrația Banatului să

⁸⁶ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 149.

⁸⁷ Vezi în acest sens studiul nostru, *Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 361, 367 – 369.

⁸⁸ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 147; un clafter cubic sau stângen cubic („KubikKlafter“) = 6,822 m³, conform, Rudolf Gräf, *op. cit.* p. 351.

⁸⁹ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 155.

plătească pentru fiecare transport efectuat o sumă de bani variind între 6 – 8 creițari, urmând ca în acest mod cei care efectuează transporturile să fie cointeresați în muncă. Tot referitor la activitatea de transporturi, menționăm faptul că pentru fiecare cal din districtul Uypalanker, folosit la transportul minereului la topitoria de la Oravița se acordă proprietarului săptămânal suma de 34 de creițari, ceea ce se consideră că este prea mult⁹⁰.

În ceea ce privește modul de salarizare a funcționarilor montanistici din regiunea minieră bănățeană, în decretul Camerei Aulice din 4 ianuarie 1721 se menționează faptul că maistrul minier superior de la Oravița, Schubert, primește anual un salariu de 600 de florini. Datorită însă faptului că acesta răspunde și de exploatările miniere aflate în nordul Serbiei, la Maydanbek, exploatări pe care trebuie conform obligațiilor de serviciu să le viziteze lunar, Camera Aulică dispune ca Administrația Banatului să îi acorde în viitor maistrului minier superior o anumită sumă de bani în plus, pe care o consideră suficientă pentru munca acestuia depusă suplimentar⁹¹.

Având în vedere reducerea cheltuielilor financiare necesitate pentru plata lucrătorilor, Camera Aulică recomandă Administrației Banatului ca în viitor la exploatările miniere de la Oravița lucrătorilor aflați aici să li se plătească salarii mai mici⁹².

La sumele de bani acordate sub formă de salarii funcționarilor și lucrătorilor din regiunea minieră bănățeană, se adaugă și plata în natură, această modalitate constând în acordare gratuită sau la prețuri avantajoase a unor materiale și produse diferite. În acest sens menționăm faptul că lucrătorii mineri primesc diferite materiale necesare desfășurării lucrului la exploatările miniere precum: unelte din fier, lemn folosit pentru armarea lucrărilor miniere, praf de pușcă necesar pentru dislocarea rocilor și lumânări folosite la iluminat în subteran. Lucrătorilor și funcționarilor din regiunea minieră le este acordată zilnic și porția de pâine gratuită⁹³, în documentul pe care îl studiem, așa cum am menționat deja, fiind amintită această modalitate de completare a plății pentru lucrătorii care exploatează lemnul în pădurile situate lângă Oravița, porția de pâine fiind acordată

⁹⁰ *Ibidem*, p. 146 – 147.

⁹¹ *Ibidem*, p. 156.

⁹² *Ibidem*, p. 147.

⁹³ referitor la plata în natură a la funcționarilor și lucrătorilor din regiunea minieră bănățeană, la începutul stăpânirii habsburgice, vezi studiul nostru, *Situația mineritului și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 369; o porție de pâine cântărește 0,7 Kg, conform Aurel Țință, *op.cit.*, p. 49.

desigur tuturor lucrătorilor de la exploatarea miniere și instalațiile metalurgice din Banat și nordul Serbiei.

Camera Aulică consideră ca deosebit de importantă crearea unei stări de spirit în rândurile locuitorilor din Banat și nordul Serbiei, care să fie favorabilă autorităților habsburgice, recomandând în acest sens Administrației Banatului să nu sporească obligațiile feudale ale acestora, în comparație cu perioada stăpânirii turcești, și am amintit cazul țăranilor din cele patru sate de lângă Oravița și de la Maydanbek, care prestează diferite munci sub formă de robotă la exploatarea miniere și instalațiile metalurgice aflate aici. Dorim să menționăm faptul că aceste măsuri sunt o parte componentă a politicii autorităților habsburgice, care în conformitate cu principiile economice mercantiliste, urmărește popularea unor teritorii noi cucerite, cum este în cazul de față Banatul și nordul Serbiei - teritorii cu o populație puțin numeroasă - asigurându-se în acest fel un număr suficient de locuitori care să pună în valoare resursele solului și subsolului acestor provincii, în același timp, aceștia în calitate lor de contribuabili (plătitori de impozite) contribuind și la creșterea puterii financiare a statului.

Autoritățile habsburgice urmăresc repopularea Banatului și a nordului Serbiei, prin luarea unor măsuri, dintre care amintim: împiedicarea exodului populației care în parte s-a refugiat în Imperiul otoman sau în păduri⁹⁴, așa cum se pare că s-a întâmplat la Maydanbek, unde așezarea, după cum am amintit în prezentul articol, este în parte părăsită de locuitori; convingerea locuitorilor care s-au refugiat să se reîntoarcă în așezările pe care le-au părăsit, reducându-se în acest sens obligațiile feudale în comparație cu perioada stăpânirii turcești, și în special prin punerea în practică a unui vast program de colonizare a celor două provincii cu coloniști provenind din provinciile Imperiul habsburgic și Imperiul romano - german.

Autoritățile habsburgice, care în conformitate cu principiile mercantiliste ale epocii, se preocupă și de crearea condițiilor necesare asigurării bunăstării locuitorilor imperiului - aceștia în calitate de contribuabili și producători, contribuind la sporirea avuției naționale - acordă o atenție deosebită rezolvării problemelor sociale ale lucrătorilor din regiunea minieră a

⁹⁴ Referitor la situația populației Banatului la începutul stăpânirii habsburgice, vezi, Bujor Surdu, *Situația Banatului 1743*, p. 8-59 și Aurel Țință, *op. cit.* p. 52-61; în privința politicii forurilor superioare ale Imperiului habsburgic de reducere a obligațiilor feudale ale locuitorilor Banatului, considerăm semnificative intervențiile împăratului Carol al VI-lea, care în anul 1719 (vezi Aurel Țință, *op. cit.* p. 68) și respectiv 1722 (vezi Costin Feneșan - *Administrație și fiscalitate, 1716-1778*, p. 122), cerea Administrației Banatului să nu împovăreze locuitorii cu dări apăsătoare.

Banatului, în acest sens fiscul imperial alocând sume importante de bani, pentru construirea de locuințe și asigurarea asistenței medicale în regiunea minieră⁹⁵. În același timp prin luarea unor măsuri adecvate, se urmărește și reducerea nemulțumirilor unor categorii de lucrători - și am amintit în acest sens cazul lucrătorilor care exploatează lemnul în pădurile de lângă Oravița, aceștia considerând că primesc salarii prea mici - astfel de situații putând conduce la apariția unor stări conflictuale, acestea afectând buna desfășurare a activității din regiunea minieră.

Dorim să menționăm faptul că în vederea asigurării unor condiții de trai decente pentru lucrătorii de la Oravița, încă din anul 1718 a început acțiunea de construire a unor locuințe pentru aceștia⁹⁶, acțiune care va fi continuată, după cum rezultă din decretul Camerei Aulice din 4 ianuarie 1721. În acest document se reamintește Administrației Banatului, că în conformitate cu cele deja dispuse în ordonanța din 7 septembrie 1720, va trebui să nu permită minerilor germani de la exploatările miniere de lângă Oravița, să-și construiască case pe propria cheltuială. Locuințele necesare acestora vor trebui să fie construite pe cheltuiala fiscului imperial, pe terenul aparținând exploatărilor miniere sau, dacă nu există aici teren suficient, acestea urmează să fie construite pe un alt teren situat în apropiere, în acest fel minerii nemaifiind nevoiți să se deplaseze săptămânal spre a se îngriji în satele apropiate. Pentru procurarea sumelor de bani necesare construirii acestor locuințe, Administrația Banatului va trebui să instituie o taxă, constând dintr-o sumă de bani acceptabilă („leydentliche Censum”)⁹⁷.

În ceea ce privește asigurarea asistenței medicale a lucrătorilor de la exploatările miniere și instalațiile metalurgice din Banat, menționăm faptul că încă din anul 1718 a fost trimis la Oravița un medic⁹⁸. Pentru organizarea și a unui sistem de asigurări medicale, Camera Aulică dispune prin decretul din 4 ianuarie 1721, ca la Oravița, așa cum se obișnuiește și în alte regiuni montanistice, să fie înființată o ladă a frăției („Bruder Laad”), aceasta constând dintr-un fond bănesc format prin contribuția lucrătorilor și a

⁹⁵ Vezi în acest sens studiul nostru, *Situația mineritul și metalurgiei bănățene, conform rapoartelor de inspecție din anii 1726-1727*, p. 370 – 371.

⁹⁶ *Instrukzion 1718*, p. 112; vezi și studiul nostru *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, p. 347.

⁹⁷ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 147-148; desigur locuințele construite pentru mineri la Oravița, începând cu anul 1718, sunt insuficiente pentru numărul acestora.

⁹⁸ *Instrukzion 1718*, p. 113-114; vezi și studiul nostru *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, p. 348.

fiscului imperial. Din acest fond urmează să fie procurate medicamente care vor fi acordate gratuit minerilor bolnavi sau accidentați în timpul lucrului, aceștia trebuind să fie îngrijiți gratis de către medicul care este plătit în acest sens de către fiscal imperial. Datorită faptului că la exploatarea miniere bănățene sistemul de asigurări medicale nu există încă, în anul 1720, consilierul Administrației Banatului (consilierul administrației civile n.n.) Rebentisch a fost nevoit să procure suma de 182 florini, necesară cumpărării medicamentelor, de la banca austriacă de stat („Universal Bancalitet”), aceasta acceptând lichidarea respectivei sume în bunuri („Berguetten”-, desigur metale produse în Banat; n.n.)⁹⁹.

Pentru aprovizionarea minerilor de la Oravița cu diferite produse necesare, va trebui să se construiască un mic magazin, acesta urmând să fie aprovizionat în primul rând cu produse alimentare (făină, gris, mazăre, untură, arbes etc.) la prețuri acceptabile. Camera Aulică recomandă Administrației Banatului să încurajeze și să convingă lucrătorii mineri să-și cultive singuri legumele necesare, în acest scop urmând ca în regiunea minieră să fie aduse diferite semințe de legume din regiunile agricole ale Banatului sau din alte provincii ale Imperiului habsburgic¹⁰⁰.

Prin măsurile luate, organizatorice, investiționale și de colonizare a forței de muncă, pentru a le aminti numai pe cele mai importante, autoritățile habsburgice speră ca mineritul și metalurgia să devină ramuri economice importante, acestea urmând să contribuie la realizarea de venituri pentru domeniul cameral Banat și, implicit, pentru fiscal imperial și totodată să ofere locuri de muncă și să asigure surse de venituri și hrană pentru locuitorii țării.

⁹⁹ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 147-148; referitor la sistemul de asigurări sociale existent în regiunea minieră bănățeană în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, vezi Costin Feneșan, *Asistența socială... din Banat*, p. 153-174.

¹⁰⁰ *Verordnungen 1721, über banatische Bergwerke...*, p. 148; la 12 decembrie 1718 Administrația Banatului comunică maistrului minier de la Oravița că aici va începe construcția unui magazin, conform; *Instrukzion 1718*, p. 114, vezi în acest sens și studiul nostru *Instrucțiunile Administrației Banatului... 1718*, p. 346, construcția acestuia nerealizându-se însă, după cum rezultă din decretul Camerei Aulice din 4 ianuarie 1721.

MABNAHMEN DER HOFKAMMER IN WIEN IN DER VERORDNUNG VOM 4.
JÄNNER 1721, ADRESSIERT AN DIE BANATER LANDESADMINISTRATION, ZUR
WEITERENTWICKLUNG DER BANATER BERGWERKE UND DES
METALLWESENS

Zusammenfassung

Nach der Besetzung des Banats durch das Habsburgische Reich im Jahr 1718 wird dieses zu einer Domäne der Kammer und Krone organisiert und in wirtschaftlicher Hinsicht gemäß den Voraussetzungen der merkantilistischen Denkweise geführt.

Die für die wirtschaftlichen und finanziellen Angelegenheiten des Reiches verantwortliche zentrale habsburgische Behörde der Hofkammer und die Banater Landesadministration als örtliche Behörde schenken dem Banater Bergbau- und Hüttenwesen eine besondere Aufmerksamkeit. Deren Organisation beginnt mit dem Dekret der Hofkammer vom 17. Dezember 1717 und wird durch spätere Dekrete derselben Behörde sowie der Banater Landesadministration fortgesetzt.

Die oben erwähnte Verordnung vom 4. Jänner 1721 - „Verordnungen über den Untersuchungsbericht der banat'schen Bergwerke zu Oraviza, Poschan und des Kupferbergwerkes zu Maidanbeck in Servien“ - diente mir als Hauptdokumentationsquelle für den vorliegenden Artikel.

Das Dekret, welches in Folge des Inspektionsberichtes vom 11. Dezember 1720 im Bergbauggebiet des Banats und Nordserbiens erlassen wurde, gibt einen guten Einblick in die Situation der Banater Berg- und Hüttenwerke, zu denen in dieser Zeit die Kupferbergwerke neben Orawitza, das Eisenbergwerk neben Bogschan und die Hüttenanlagen, bestehend aus der Kupferschmelzerei bei Orawitza, dem Hochofen, der Eisenschmelzerei und der Eisenschmiede bei Bogschan, gehören. Zur gleichen Zeit befinden sich in Nordserbien, welches damals zum Habsburgischen Reich gehörte und der Banater Landesadministration untergeordnet war, die Kupferbergwerke und die Kupferschmelzerei bei Maydanpek .

Das Dokument informiert über die Organisation und die Führung der Banater Bergwerke und des Metallwesens, über die dort beschäftigten Personen und über das Problem fehlender Arbeitskräfte, das einerseits durch die Ansiedelung von qualifizierten Arbeitern aus den Gegenden der Monarchie mit Tradition im Bergbau und Hüttenwesen und andererseits durch die Motivation Einheimischer zur Arbeit mit verschiedenen Mitteln gelöst werden soll. Die Bezahlung der Arbeiter, die Errichtung neuer Wohnungen, die Beschaffung lebensnotwendiger Dinge und die medizinische Versorgung sind weitere Bereiche, auf die in der Verordnung vom 4. Jänner 1721 eingegangen wird.